

LOREN OLIVER

Amor
delirija

Prevela
Eli Gilić

■ Laguna ■

Naslov originala

Lauren Oliver

DELIRIUM

Copyright © 2011 by Laura Schechter

Translation Copyright © 2014 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Svima koji su me zarazili amor delirijom
u prošlosti – znate ko ste.*

*Svima koji će me zaraziti u budućnosti –
jedva čekam da vidim ko ste.*

U oba slučaja: hvala.

Svi likovi i događaji prikazani u ovoj knjizi izmišljeni su i svaka sličnost sa stvarnim ljudima, živim ili mrtvim, ili događajima sasvim je slučajna.

Geografska napomena o opisima Portlanda u Mejnu: iako mnogi veći geografski pojmovi navedeni u ovoj knjizi zaista postoje (kao što su Takijev most, Zaliv, Mandžoj hil i četvrt Diring hajlands), što sam imala zadovoljstvo da otkrijem dok sam istraživala za ovu knjigu, većina naziva (ako ne i svi) ulica, znamenitosti, plaža i univerziteta plod su moje mašte.

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Prvo poglavlje

*Najopasnije bolesti su one zbog kojih
verujemo da nam je dobro.*

– Izreka četrdeset dva, *Knjiga o BZS*

Prošle su šezdeset četiri godine otkako su predsednik i konzorcijum ljubav proglasili bolešću i četrdeset tri otkako su naučnici usavršili lek protiv nje. Svi u mojoj porodici već su se podvrgli tretmanu. Moja starija sestra Rejčel je imuna na bolest već devet godina. Toliko je dugo bezbedna od ljubavi da kaže kako se više i ne seća njenih simptoma. Moj tretman je zakazan za tačno devedeset pet dana, trećeg septembra. Na moj rođendan.

Mnogi se boje tretmana. Neki mu se čak i opiru. Ali ja se ne plašim. Jedva čekam. Uradila bih to juče da sam mogla, ali morate imati bar osamnaest godina, a nekad i malo više, pre nego što vas izleče. U protivnom lek ne deluje kako bi trebalo: ljudi završe s oštećenjem mozga, delimičnom paralizom, slepilom ili gorim poremećajima.

Ne sviđa mi se što šetam okolo dok mi bolest struji krvotokom. Kunem se da je nekad osećam, migolji mi se u vena-ma kao nešto pokvareno, kao prokislo mleko. Zbog toga se

osećam prljavo. Podseća me na decu koja dobijaju napade. Podseća me na otpor, na bolesne devojke koje noćtima grebu pločnik i čupaju kosu dok im pljuvačka curi iz usta.

Naravno, podseća me i na moju majku.

Posle tretmana ću zauvek biti srećna i bezbedna. Tako svi kažu: naučnici, moja sestra i tetka Kerol. Podvrgnuću se tretmanu i onda će me upoznati s mladićem koga će procenitelji izabrati za mene. Venčaćemo se za nekoliko godina. U poslednje vreme sanjam svoje venčanje. U snovima stojim pod belim baldahinom s cvećem u kosi. Držim nekoga za ruku, ali kad god se okrenem da ga pogledam, lice mu postane zamučeno, kao da je kamera izgubila fokus, i ne mogu da mu razaznam crte. Ali njemu su ruke hladne i suve, a meni srce ujednačeno bije – u snu znam da će uvek kucati tim ritmom, neće preskakati, ubrzavati, tutnjati, samo će udarati *tup tup tup* dok ne umrem.

Bezbedna i oslobođena bola.

Nije uvek bilo dobro kao sad. U školi smo učili da u starim vremenima, mračnim vremenima, ljudi nisu znali koliko je ljubav smrtonosna bolest. Dugo su je smatrali nečim *dobrim*, nečim što bi trebalo veličati i za čim bi valjalo tragati. Naravno, zbog toga i jeste tako opasna: *utiče vam na um tako da ne možete da razmišljate jasno ili donosite razumne odluke o sopstvenoj dobrobiti*. (To je dvanaesti simptom u poglavlju *Amor deliria nervosa* u dvanaestom izdanju *Priručnika o bezbednosti, zdravlju i sreći*, ili *Knjige o BZS*, kako je zovemo.) Umesto toga, ljudi su tad navodili druga oboljenja – stres, srčane bolesti, anksioznost, depresiju, hipertenziju, nesanicu, bipolarni poremećaj – ne shvatajući da su to zapravo samo simptomi koji se u većini slučajeva mogu pripisati uticajima amor delirije.

Naravno, još nismo potpuno sigurni od uticaja delirije u Americi. Dok se tretman ne usavrši, dok ne postane bezbedan za one ispod osamnaest godina, ne možemo biti potpuno zaštićeni. Ona se i dalje kreće oko nas s nevidljivim, razmahanim pipcima, guši nas. Nebrojeno puta sam videla kako odvlače neizlečene na tretman, toliko propale i opustošene ljubavlju da bi radije sebi iskopali oči ili pokušali da se proburaze na ogradi od bodljikave žice izvan laboratorija nego ostali bez ljubavi.

Pre nekoliko godina, jedna devojka je na dan svog tretmana nekako uspela da se oslobodi okova i popne na krov laboratorije. Brzo je pala, bez vriska. Danima posle toga, na televiziji su emitovali lice mrtve devojke da nas podsete na opasnosti delirije. Oči su joj bile otvorene, vrat neprirodno iskrivljen, ali po tome kako su joj grudi ležale na pločniku mogli biste pomisliti da je legla da odrema. Začudo, bilo je veoma malo krvi – mali tamni mlazić iz ugla usana.

Devedeset pet dana i biću bezbedna. Nervozna sam, naravno. Pitam se hoće li tretman boleti. Želim da to ostavim za sobom. Teško je biti strpljiv. Teško je ne plašiti se kad još nisam izlečena, iako me delirija dosad nije dotakla.

Ipak, brinem. Kažu da je ljubav dovodila ljude do ludila u starim vremenima. To je dovoljno loše. *Knjiga o BZS* govori i o onima koji su umrli zbog izgubljene ljubavi ili ljubavi koju nikad nisu pronašli, što me najviše plaši.

Najsmrtonosnija od svih smrtonosnih pojava: ubija vas ako je imate, ubija vas ako je nemate.

Drugo poglavlje

*Moramo biti u stalnoj pripravnosti protiv bolesti;
zdravlje naše države, našeg naroda, naših porodica i
naših umova zasniva se na neprestanoj obazrivosti.*

– „Osnovne zdravstvene mere“ –

Priručnik o bezbednosti, zdravlju i sreći, dvanaesto izdanje

Miris narandži me je uvek podsećao na sahrane. Taj miris me budi na dan moje procene. Gledam na sat na noćnom stočiću. Šest.

Svetlost je siva, sunčevi zraci su tek dotakli zidove sobe koju delim s ćerkama rođake Marsije. Grejs, mlađa, čuča na krevetu kakav je moj. Već se obukla i posmatra me. U ruci drži celu narandžu. Sitnim dečjim zubima pokušava da je grize kao jabuku. Stomak mi se uvrće i moram ponovo da zažmurim kako se ne bih setila tople, bockave haljine koju su me naterali da obučem kad mi je majka umrla; kako se ne bih setila žagora, krupne grube šake koja mi dodaje jednu narandžu za drugom kako bih ćutala. Na sahrani sam pojela četiri narandže, krišku po krišku, a kad mi je na krilu ostala samo gomila kora, sisala sam ih, i gorčina srži pomagala mi je da ne zaplačem.

Otvaram oči. Grejs se naginje s narandžom u ispruženom dlanu.

„Ne, Grejsi.“ Zbacim pokrivač sa sebe i ustanem. Stomak mi se steže i opušta kao pesnica. „I ne bi trebalo da jedeš koru, znaš.“

Ona nastavlja da trepće krupnim sivim očima, ne progovara. Uzdišem i sedam pored nje. „Evo“, kažem i pokazujem joj kako noktom da oljušti narandžu, odvajam svetlonarandžaste krivine kore i spuštam joj ih u krilo, sve vreme zadržavajući dah zbog mirisa. Ona me gleda bez reči. Pošto sam završila, Grejs uzima oljuštenu narandžu obema rukama kao da je staklena lopta koju se boji da će polomiti.

Gurkam je. „Hajde. Jedi sad.“ Ona samo zuri u narandžu. Uzdišem i odvajam joj kriške, jednu po jednu. Pritom šapućem što nežnije mogu: „Znaš, ostali bi bili finiji prema tebi kad bi povremeno pričala.“

Ne odgovara. Nisam ni očekivala da će odgovoriti. Tetka Kerol nije čula da je izgovorila ijednu reč za celih šest godina i tri meseca koliko Grejs ima – nijedan slog. Kerol misli da joj nešto nije u redu s mozgom, ali lekari dosad nisu pronašli ništa. „Glupa je kao noć“, rekla je Kerol ravnodušno pre neki dan dok je gledala kako Grejs iznova okreće svetlu ciglu u rukama, kao da je divna i čudesna, kao da je očekivala da će se iznenada pretvoriti u nešto drugo.

Ustajem i prilazim prozoru, dalje od Grejs i njenih krupnih očiju što pilje i tankih brzih prstiju. Žao mi je devojčice.

Njena majka Marsija je mrtva. Uvek je govorila kako nikad nije ni želela decu. To je jedna nuspojava tretmana; nekim ljudima je roditeljstvo mrsko bez delirije nervoze. Srećom, retki su slučajevi potpune otuđenosti – kad majka ili otac ne mogu da se povežu *normalno, poslušno i odgovorno* sa

svojom decom i onda ih udave, sednu im na dušnik ili ih nasmrtno prebiju jer plaču.

Ali procenitelji su odredili da Marsija rodi dvoje dece. Tad je to izgledalo kao dobar izbor. Marsijina porodica osvojila je veliki broj bodova za stabilnost na godišnjem pregledu. Njen muž, naučnik, bio je veoma cenjen. Živeli su u ogromnoj kući u Zimskoj ulici. Marsija je spremala obroke od nule i u slobodno vreme držala časove klavira kako bi se uposlila.

Ali naravno, sve se promenilo kad su posumnjali da je Marsijin muž simpatizer. Marsija je s decom Dženi i Grejs morala da se preseli kod Marsijine majke, moje tetke Kerol. Ljudi su šapotali i upirali prstom u njih gde god bi se pojavile. Naravno, Grejs se toga ne seća; iznenadila bih se da se uopšte seća roditelja.

Marsijin muž je nestao pre suđenja. Što je verovatno pametno. Suđenja su mahom predstave. Simpatizere gotovo uvek pogube. Ako ih ne ubiju, onda ih zatvore u Kriptu da odsluže tri doživotne robije, jednu za drugom. Marsija je to svakako znala. Tetka Kerol misli da joj je zato srce zatajilo samo nekoliko meseci posle muževljevog nestanka, kad su optužili nju umesto njega. Dan pošto je primila sudski poziv, hodala je ulicom i – *bum!* Srčani udar.

Srca su krhka. Zato moramo da budemo toliko obazrivi.

Danas će biti vruće, to mi je jasno. Već je toplo u sobi. Otvaram prozor da miris narandže izađe, a spoljni vazduh deluje teško poput zadebljalog jezika. Duboko dišem, udišem čist miris morske trave i vlažnog drveta, slušam udaljeno kričanje galebova dok beskrajno kruže, negde iza niskih sivih kosih zgrada, nad zalivom. Oživljava motor nekog automobila. Trzam se od tog zvuka.

„Jesi li nervozna zbog procene?“

Okrećem se. Tetka Kerol prekrštenih ruku stoji na vratima.

„Nisam“, lažem.

Ona se osmehne, jedva primetno, kratko, prolazno. „Ne brini. Biće sve u redu. Istuširaj se i pomoći ću ti da namestiš kosu. Možemo usput da pređemo odgovore.“

„Dobro.“ Tetka nastavlja da me gleda. Vrpeljim se, zariavam nokte u prozorski okvir iza sebe. Uvek sam mrzela kad me neko gleda. Naravno, moraću da se naviknem na to. Za vreme ispita četiri procenitelja će skoro dva sata buljiti u mene. Nosiću tanku plastičnu haljinu, poluprovodnu, sličnu onima koje dobijaju u bolnicama, kako bi mi videli telo.

„Sedmica ili osmica, rekla bih“, kaže tetka i pući usne. To je pristojna ocena i bila bih zadovoljna njome. „Mada nećeš dobiti više od šestice ako se ne središ.“

Četvrta godina srednje je maltene završena i procenjivanje mi je poslednji ispit. Poslednja četiri meseca polagala sam razne ispite – matematiku, prirodne nauke, usmenu i pismenu komunikaciju, sociologiju, psihologiju i fotografiju (izborni predmet) – i saznaću rezultate za nedelju-dve. Prilično sam sigurna da sam prošla dovoljno dobro da bi me poslali na fakultet. Uvek sam bila dobra učenica. Školski procenitelji će ispitati moje snage i slabosti pa mi odrediti fakultet i glavni predmet.

Procena je poslednji korak kako bi mogli da me upare. U predstojećim mesecima poslaće mi spisak četiri-pet odobrenih mladića. Jedan od njih postaće mi muž kad diplomiram. (Pod uslovom da sam položila sve ispite. Devojke koje ne polože udaju se odmah posle srednje škole.) Procenitelji će dati sve od sebe da me upare s momcima koji su postigli slične rezultate na procenama. Trude se koliko mogu da izbegnu velike razlike u inteligenciji, temperamentu, društvenom poreklu i godinama. Naravno, povremeno se čuju

horor priče: slučajevi da sirotu osamnaestogodišnjakinju daju nekom bogatom osamdesetogodišnjaku.

Stepenice užasno stenju i pojavljuje se Grejsina sestra Dženi. Ona ima devet godina i visoka je za svoj uzrast, ali veoma je mršava: sva je u kostima i laktovima, grudi su joj ulegnute kao iskrivljen pleh. Grozno je to reći, ali ne volim je mnogo. Ima isti izmučeni izraz lica kakav joj je i majka imala.

Pridružuje se tetki na vratima i bulji u mene. Visoka sam samo metar pedeset sedam a Dženi je, začudo, samo nekoliko centimetara niža od mene. Glupo je što sam smetena pred tetkom i rođakama, ali uz ruke mi se penje vruć svrab, kao da nešto gamiže po meni. Znam da brinu zbog mog ponašanja na proceni. Suštinski je važno da me upare s nekim dobrim. Dženi i Grejs godine dele od procene. Ako se dobro udam, porodica će za nekoliko godina imati više novca. Možda bi tad i šaputanja prestala; iako su od skandala prošle četiri godine, kao da nas svugde prate pevljivi odlomci razgovora, kao što vetar nosi zvuk šuštanja lišća: *Simpatizer. Simpatizer. Simpatizer.*

To je tek mrvicu bolje od druge reči koja me je godinama pratila posle majčine smrti – zmijoliko siktanje, lelujava, koje ostavlja otrovni trag: *samoubistvo*. Kradomična reč, reč koju ljudi šapuću, mrmljaju i kašljucaju; reč koja se promrsi iza spojenih dlanova ili promrmlja iza zatvorenih vrata. Samo u snovima čujem kako tu reč uzvikuju, urlaju.

Duboko udahnem pa se nagnem da izvučem plastičnu kantu ispod kreveta kako tetka ne bi videla da se tresem.

„Hoće li se Lena danas venčati?“, pita Dženi. Njen glas me je uvek podsećao na pčele koje dokono zuje na vrućini.

„Ne budi šašava“, odgovara tetka ali bez ljutnje. „Znaš da se ne može udati dok se ne izleči.“

Uzimam peškir iz kante i ispravljam se, privijam peškir na grudi. Usta mi se suše zbog te reči – *udati*. Svi se venčavaju

kad završe obrazovanje. Takav je poredak. „Brak je poredak i stabilnost, obeležje zdravog društva.“ (Videti *Knjigu o BZS*, „Temelji društva“, strana 114). Ali ipak mi pri toj pomisli srce mahnito leprša, kao insekt iza stakla. Naravno, nisam nikad dotakla mladića – zabranjeni su fizički dodiri između neizlečenih suprotnog pola. Iskreno, nisam nikad ni pričala s nekim mladićem duže od pet minuta, ako ne računamo moje rođake, teču i Endrua Markusa, koji pomaže ujaku u *Stop end sejvu*, stalno čačka nos i briše sline s prsta o dno konzervi s povrćem.

A ako ne položim ispite – *molim te, Bože, molim te, Bože, učini da položim* – venčaću se čim se izlečim, za manje od tri meseca. Što znači da će tad doći i do bračne *noći*.

Miris narandže je i dalje jak i stomak mi se ponovo steže. Gnjuram glavu u peškir i udišem, terajući se da ne povratim.

Iz prizemlja se čuje treskanje posuđa. Tetka uzdiše i gleda na sat.

„Moramo da krenemo za manje od sat vremena“, kaže ona. „Bolje počni da se spremaš.“

Treće poglavlje

Gospode, pomози nam da ukopamo noge u zemlju
 I uperimo pogled u drum
 I uvek se sećamo palih anđela
 Koji su, pokušavajući da se vinu u visine,
 Oprljeni suncem i istopljenih krila,
 Pali natrag u more.
 Gospode, pomози mi da ukopam noge u zemlju
 I uperim pogled u drum
 Kako se nikad ne bih spotakao.

– Psalam Dvadeset četiri
 („Molitve i učenja“, *Knjiga o BZS*)

Tetka zahteva da me isprati do laboratorija, koje su, kao i sve vladine zgrade, zbijene duž pristaništa: niz bleštavobelih zgrada koje sijaju kao zubi nad mljackavim jezikom okeana. Kad sam se kao mala tek preselila kod Kerol, svakog dana me je pratila do škole. Majka, sestra i ja živele smo bliže granici pa sam bila zapanjena i preplašena svim tim vijugavim, mračnim ulicama koje mirišu na smeće i pokvarenu ribu. Uvek sam želela da me tetka drži za ruku, ali nikad to nije uradila, pa sam skupljala pesnice i pratila hipnotično njihanje njenih somotskih pantalona, užasavajući

se trenutka kad će se Akademija Svete Ane za devojke, zgrada od tamnog kamena s fisurama i naprslinama kao vremenom šibano lice nekog ribara koji radi na keju, ukazati iznad vrha poslednjeg brda.

Zapanjujuće je kako se stvari menjaju. Tad sam se plašila portlandskih ulica i nerado odvajala od tetke. Sad ih toliko dobro poznajem da pratim njihove nizbrdice i krivine zatvorenih očiju, a danas samo želim budem sama. Opušta me miris okeana, iako ga ne vidim jer ga krivudave ulice zaklanjaju. Vazduh deluje teško, kao da ima teksturu, zbog soli koja duva s okeana.

„Ne zaboravi“, govori mi Kerol hiljaditi put. „Oni žele da saznaju kakva si ličnost, ali što su ti odgovori uopšteniji, veća je verovatnoća da će ti dati više mogućnosti.“ Tetka uvek govori o braku rečima preuzetim iz *Knjige o BZS*, rečima kao što su *dužnost*, *odgovornost* i *postojanost*.

„Shvatam“, odgovaram. Jedan autobus prolazi pored nas. Na njemu je naslikan grb Akademije Svete Ane i brzo obaram glavu, zamišljajući Karu Maknamaru ili Hilari Paker kako zure kroz naslage prljavštine na prozorima, kikoću se i upiru prstom u mene. Svi znaju da mi je danas procena. Raspored se unapred utvrđuje jer obavljaju procene samo četiri puta godišnje.

Čini mi se da mi koža ima više slojeva i da se presijava zbog šminke koju me je tetka naterala da stavim. Kad sam se pogledala u ogledalu u kupatilu kod kuće, pomislila sam da izgledam kao riba, pogotovo s kosom podignutom metalnim šnalama i ukosnicama: riba kojoj gomila metalnih udica štrči iz glave.

Ne volim šminku, nisu me nikad zanimale krpice i sjaj za usne. Moja najbolja drugarica Hana misli da sam luda, ali naravno da *ona* tako misli. Ona je stvarno prelepa – izgleda

kao da je bila kod frizera čak i kad uvrtila plavu kosu u neurednu punđu na vrhu glave. Nisam ružna, ali nisam ni lepa. Na meni je sve nešto između. Oči mi nisu ni zelene ni smeđe, već nešto između. Nisam mršava, ali nisam ni debela. Jedino ovo se izvesno može reći za mene: niska sam.

„Ako te, ne daj bože, pitaju za rođake, ne zaboravi da kažeš kako ih nisi dobro poznavala...“

„Aha.“ Samo je polovično slušam. Toplo je, pretoplo za jun i već mi se skuplja znoj na krstima i ispod pazuha iako sam stavila tonu dezodoransa. S desne strane nam je zaliv Kasko, uglavljen između ostrva Piks i Velikog dijamantskog ostrva, gde su vidikovci. Iza njih je pučina – a iza *toga* sve propale zemlje i gradovi poharani bolešću.

„Leno? Slušaš li me uopšte?“ Kerol stavlja ruku na moju i okreće me prema sebi.

„Plavo“, odgovaram kao papagaj. „Plava mi je omiljena boja. Ili zelena.“ Crno je suviše nastrano; crveno će ih uzrujati; ružičasto je previše detinjasto, narandžasto je za čudake.

„A šta voliš da radiš u slobodno vreme?“

Nežno izvlačim ruku iz njene. „Već smo to prošle.“

„Važno je, Leno. Možda najvažniji dan u tvom životu.“

Uzdišem. Ispred mene se kapije koje brane prilaz vladinim laboratorijama polako otvaraju uz mehaničku škripu. Već se obrazuje dvostruki red: devojke s jedne strane a mladići petnaest metara dalje, ispred drugog ulaza. Škiljim na suncu, pokušavam da pronađem nekog poznatog, ali okean me je ošamutio i lebdeće crne tačke mi zamagljuju vid.

„Leno?“, podstiče me tetka.

Duboko udišem i počinjem govor koji smo vežbale hiljadu puta. „Volim da radim u školskim novinama. Zanima me fotografija zato što mi se sviđa kako zarobljava i čuva izdvojene trenutke. Volim da visim s prijateljima i idem na

koncerte u parku Diring ouks. Volim da trčim i dve godine sam bila rezervni kapiten školskog kros tima. Držim školski rekord u trčanju na pet hiljada metara. Često čuvam mlađe članove porodice i zaista volim decu.“

„Mrštiš se“, kaže mi tetka.

„Volim decu“, ponavljam i nameštam osmeh na lice. Baš i ne volim decu osim Grejsi. Ona su stalno puna čvoruga i *bučna*, uvek uzimaju stvari, balave i piške u gaće. Ali znam da ću jednog dana morati da imam decu.

„Bolje“, kaže Kerol. „Nastavi.“

Završavam: „Omiljeni predmeti su mi matematika i istorija.“ Ona klima glavom, zadovoljna.

„Leno!“

Okrećem se. Hana upravo izlazi iz automobila svojih roditelja, plava kosa joj leti u talasima oko lica a poluprovidna tunika spala joj je s jednog preplanulog ramena. Sve devojke i mladići u redovima pred laboratorijama okreću se da je pogledaju. Hana ima veliku moć nad ljudima.

„Leno! Čekaj!“ Hana nastavlja da juri ulicom i mahnito mi maše. Iza nje, automobil počinje sporu revoluciju: napred-nazad, napred-nazad u uskom prilazu sve dok se ne okrene u suprotnom pravcu. Kola Haninih roditelja su blistava i tamna kao panter. Osećala sam se kao princeza u retkim prilikama kad sam se vozila u njima. Više gotovo niko nema automobil, a još su ređi oni koji imaju automobil u *voznom* stanju. Gorivo se strogo racioniše i izuzetno je skupo. Neki pripadnici srednjeg staleža drže automobile ispred kuće kao kipeve, hladne i nekorišćene, s besprekornim i neupotrebljanim gumama.

„Zdravo, Kerol“, kaže Hana zadihano kad stigne do nas. Časopis joj ispada iz poluotvorene torbe i saginje se da ga podigne. Vladino izdanje, *Dom i porodica*. Mršti se kad vidi

moje podignute obrve. „Mama me je naterala da ga ponese. Kaže da bi trebalo da ga čitam dok čekam procenu. Kaže da će to ostaviti pravi utisak.“ Hana gura prst u usta i pravi se da povraća.

„Hana“, prošaputa moja tetka vatreno. Srce mi preskače zbog teskobe u njenom glasu. Kerol gotovo nikad ne gubi živce, čak ni na trenutak. Okreće glavu u svim pravcima, kao da očekuje da vidi regulatore i procenitelje kako vrebaju na osunčanoj ulici.

„Ne brinite. Ne uhode nas.“ Hana okreće leđa tetki i bezglasno usnama oblikuje reč *još*. A onda se široko osmehne.

Ispred nas, dvostruki red devojaka i mladića postaje sve duži, izliva se na ulicu iako su se staklena vrata laboratorija otvorila i nekoliko medicinskih sestara uvodi ljude u čekaonice. Tetka mi lako, brzo kao ptica, spušta jednu ruku na lakat.

„Bolje stani u red“, kaže. Glas joj je ponovo normalan. Volela bih da malo njene mirnoće pređe na mene. „Leno?“

„Da?“ Ne osećam se najbolje. Laboratorije izgledaju tako daleko, tako belo da jedva mogu da ih gledam a pločnik se vrelo presijava pred nama. Reči *najvažniji dan u tvom životu* iznova mi se vrte po glavi. Sunce mi izgleda kao džinovski reflektor.

„Srećno.“ Tetka mi upućuje onaj osmeh koji traje milisekundu.

„Hvala.“ Želim da Kerol kaže još nešto – nešto kao *Sigurna sam da ćeš biti sjajna* ili *Pokušaj da ne brineš* – ali ona samo stoji i trepće, lica pribranog i nedokučivog kao uvek.

„Ne brinite, gospođo Tidl.“ Hana mi namiguje. „Pobriću se da ne zabrlja mnogo. Obećavam.“

Sva moja nervoza isparava. Hana je tako opuštena u vezi s tim, tako nehajna i normalna.

Zajedno polazimo prema laboratorijama. Hana je visoka metar sedamdeset pet. Kad hodam pored nje, moram da

poskakujem kako bih održala korak i na kraju se osećam kao patka koja skakuće u vodi. Ali danas mi ne smeta. Drago mi je što je ona sa mnom. U protivnom bih bila izgubljena.

„Bože“, kaže Hana dok se približavamo redovima. „Tvoja tetka ovo shvata baš ozbiljno, a?“

„Pa *jeste* ozbiljno.“ Stajemo na kraj reda. Vidim nekoliko poznatih: neke devojke koje maglovito znam iz škole, nekoliko mladića koje sam videla da igraju fudbal iza muške škole *Spenser*. Jedan momak primećuje da zurim u njega. On podiže obrve i brzo obaram pogled, lica odjednom crvenog, zgrčnog stomaka. *Bićeš uparena za manje od tri meseca*, kažem sebi. Ali te reči ne znače ništa i deluju budalasto, kao igre rečima iz detinjstva koje su se uvek završavale besmislenim izjavama: *Hoću bananu za gliser. Daj moju mokru cipelu za tvoj kolač s mehurima*.

„Da, znam. Veruj mi, čitala sam *Knjigu o BZS* koliko i svi ostali.“ Hana podiže naočare za sunce na čelo i trepće pa medeno slatkim glasom citira: „Dan procene je uzbudljiv obred sazrevanja koji te priprema za budućnost punu sreće, stabilnosti i partnerstva.“ Ponovo spušta naočare na nos i mršti se.

„Ne veruješ u to?“, pitam šapatom.

Hana je čudna u poslednje vreme. Uvek je bila drugačija od drugih – otvorenija, nezavisnija, neustrašivija. Zbog toga sam i htela da se sprijateljim s njom kad sam je upoznala. Uvek sam bila stidljiva i uplašena da ću reći ili uraditi nešto pogrešno. Hana je sušta suprotnost.

Ali u poslednje vreme postoji još nešto. Kao prvo, zanezarila je školu i nekoliko puta su je slali u direktorkinu kancelariju jer je drsko odgovarala profesorima. A nekad bi začutala usred rečenice, samo bi zatvorila usta kao da je naletela na prepreku. Ili bih je uhvatila kako zuri u okean kao da razmišlja o tome da otpliva.

Dok je sad gledam, njene bistre sive oči i usne zategnute kao tetiva luka, osećam žaoku straha. Mislim kako mi majka načas lebdi u vazduhu pre nego što padne kao kamen u okean; mislim o licu devojke koja je skočila s laboratorijskog krova pre toliko godina, s obrazom na pločniku. Odbacujem misli o bolesti. Hana nije bolesna. Nemoguće je da je bolesna. Znala bih.

„Da stvarno žele da budemo srećni, pustili bi da sami izaberemo“, progundā Hana.

„Hana“, opominjem je oštro. Osuđivanje sistema je najteži prekršaj. „Povuci to.“

Ona podiže ruke. „Dobro, dobro. Povlačim reči.“

„Znaš da to ne uspeva. Vidi kako je bilo u starim vremenima. Nesprestani metež, sukobi, rat. Ljudi su bili nesrećni.“

„Rekla sam da povlačim reči.“ Osmehuje mi se, ali još sam ljuta i skrećem pogled.

„Uostalom“, nastavljam, „daju nam izbor.“

Procenitelji uglavnom navedu četiri-pet odobrenih prilika i onda možete da izaberete. Tako su svi srećni. Sve ove godine otkako se tretman primenjuje i brakovi se ugovaraju, bilo je manje od desetak razvoda u Mejnu, manje od hiljadu u celoj Americi – a u gotovo svim slučajevima sumnjalo se da su muž ili žena simpatizeri te je razvod bio neophodan i država ga je odobrila.

„Ograničen izbor“, ispravlja me. „Možemo da biramo ljude koje su oni izabrali za nas.“

„Svaki izbor je ograničen“, brecam se. „Takav je život.“

Hana otvara usta kao da će odgovoriti, ali umesto toga se smeje. Zatim mi stiska ruku, dvaput brzo pa dvaput polako. To je naš stari znak, navika koju smo usvojile u drugom razredu kad je jedna od nas uplašena ili uzrujana, način da poručimo: *Tu sam, ne brini.*

„Dobro, dobro. Nemoj da se rogušiš. Obožavam procene, u redu? Živeo Dan procene.“

„Tako je bolje“, kažem, ali još sam zabrinuta i iznervirana. Red se polako pomera. Prolazimo kroz gvozdene kapije sa zamršenom krunom od bodljikave žice i stajemo na dugi prilaz koji vodi do raznih laboratorijskih kompleksa. Mi idemo u zgradu 6-C. Mladići idu u 6-B i redovi počinju da zavijaju dalje jedan od drugog.

Kako se bližimo početku reda, osetimo talas klima-uređaja kad god se staklena vrata otvore pa pevušeći zatvore. Osećaj je neverovatan, kao da ste načas od glave do pete uronili u tanku ledenu ploču, kao sladoled na štapiću. Okrećem se i podižem konjski rep s vrata, želeći da nije toliko prokleta vruće. Nemamo klimu kod kuće, samo visoke, nezgrapne ventilatore koji uvek štucaju usred noći. A Kerol nam uglavnom ne dozvoljava da ih uključimo; kaže da troše previše struje a nemamo novca za bacanje.

Napokon je samo nekoliko devojaka ispred nas. Jedna sestra izlazi iz zgrade i počinje da deli tvrde fascikle s klipsom i hemijske olovke.

„Molim vas, unesite sve tražene podatke“, kaže ona, „uključujući zdravstvenu i porodičnu istoriju.“

Srce mi se penje u grlo. Uredno numerisane kolone na papiru – prezime, ime, srednje ime, trenutna adresa, godište – ruše se u jednu. Drago mi je što je Hana ispred mene. Ona brzo ispunjava formular, naslonivši fasciklu na podlakticu, olovka joj klizi po papiru.

„Sledeća.“

Vrata se ponovo otvaraju i pojavljuje se druga sestra koja pokazuje Hani da uđe. U tamnoj hladnoći iza sestre vidim bleštavobelu čekaonicu sa zelenim tepihom.

„Srećno“, kažem Hani.

Ona se okrene i brzo mi se osmehne. Ali vidim da je nervozna, konačno. Gricka krajičak usne, a između obrva joj se napravila borica.

Polazi prema laboratoriji a onda se naglo okreće i vraća do mene, izraza divljeg i nepoznatog. Grabi me za oba ramena i stavlja mi usne na uvo. Toliko sam zaprepašćena da ispuštam fasciklu.

„Znaš da ne možeš biti srećna ako nekad nisi nesrećna, jelda?“ šapuće. Glas joj je promukao, kao da je plakala.

„Molim?“ Zariva mi nokte u ramena i u tom trenutku je se plašim.

„Ne možeš biti stvarno srećna ako nekad nisi nesrećna. Znaš to, zar ne?“

Pre nego što stignem da odgovorim, ona me pušta i odmiče se. Lice joj je spokojno, lepo i pribrano kao uvek. Naginje se da podigne moju fasciklu i pruža mi je, osmehujući se. Zatim se okreće i nestaje iza staklenih vrata, koja se otvaraju i zatvaraju za njom glatko kao površina vode koja se usisavajući sklapa nad nečim što tone.

Četvrto poglavlje

Davo se ušunjabao u rajski vrt. Sa sobom je nosio bolest – amor deliriju nervozu – u obliku semena. Ono je niklo i rascvetalo se u veličanstveno jabukovo drvo, koje je rađalo jabuke crvene poput krvi.

*– Postanje: sveobuhvatna istorija sveta i znanog kosmosa
Stivena Horasa, doktora nauka, Univerzitet Harvard*

Kad me je sestra pozvala u čekaonicu, Hana je već otišla – nestala niz neki sterilni beli hodnik i šmugnula iza nekih od desetak istovetnih belih vrata – iako se pet-šest devojaka vrzma naokolo, čeka. Jedna sedi na stolici, povijena nad fasciklom, žvrlja i briše odgovore pa ih ponovo žvrlja. Druga mahnjito ispituje sestru o razlici između „hroničnih zdravstvenih stanja“ i „ranije postojećih zdravstvenih stanja“. Izgleda kao da je na ivici nekakvog napada – vena joj je iskočila na čelu i histerično diže glas – i pitam se hoće li navesti *sklonost ka preteranoj brizi* na formularu.

Nije smešno, ali dođe mi da se smejem. Podižem ruku do lica i grokćem u dlan. Imam običaj da se kikoćem kad sam veoma nervozna. Uvek sam zapadala u nevolje u školi zbog smejanja za vreme ispita. Pitam se je li trebalo to da napišem.

Jedna sestra mi uzima fasciklu i okreće strane da proveri da nisam propustila nešto.

„Lena Halovej?“, pita vedrim, odmerenim glasom kojim sve sestre govore, kao da su to učile u školi.

„Aha“, odgovaram i brzo se ispravljam. Tetka mi je rekla da procenitelji očekuju određenu zvaničnost. „Da, ja sam.“ I dalje mi je čudno kad čujem svoje pravo prezime *Halovej*, i osećam nešto tupo u stomaku. Poslednju deceniju koristim tetkino prezime Tidl. Iako je to prilično budalasto prezime – Hana je jednom rekla da je podseća na dečju reč za piškenje – bar nema veze s mojim roditeljima. Tidlovi su bar prava porodica. Halovejci nisu ništa osim uspomene. Ali u zvaničnim prilikama moram da koristim svoje pravo prezime.

„Za mnom.“ Sestra pokazuje niz jedan hodnik i pratim ujednačeno *caka-caka* njenih potpetica po linoleumu. Hodnici su bleštavo svetli. Leptiri mi se probijaju iz stomaka u glavu, zbog čega mi se vrti. Pokušavam da se smirim tako što zamišljam okean, njegovo isprekidano disanje, galebove koji kruže na nebu.

Uskoro će se završiti, govorim sebi. *Uskoro će se završiti, vratićeš se kući i nikad više nećeš morati da misliš o proceni.*

Hodnik kao da se pruža unedogled. Ispred nas se jedna vrata otvaraju i zatvaraju. Trenutak kasnije, skrećemo za ugao i jedna devojka prolazi pored nas. Crvena je i očigledno je plakala. Mora da je već završila. Maglovito je prepoznajem kao jednu od onih koje su prozvali među prvima.

Nehotice osećam sažaljenje prema njoj. Procene uglavnom traju od pola sata do dva sata, ali opšte je poznato da procenitelji duže zadržavaju one koji ostave dobar utisak. Naravno, nije uvek tako. Pre dve godine je Marsi Dejvis postala poznata po tome što je ušla u laboratoriju i izašla iz nje za četrdeset pet minuta i dobila čistu desetku. A prošle godine je Kori

Vind postavila neoboren rekord za najdužu procenu – tri i po sata – a ipak je dobila samo trojku. Očigledno postoji sistem procenjivanja, ali postoji i izvestan stepen nasumičnosti. Nekad izgleda kao da je ceo proces osmišljen da izaziva što više straha i zbunjenosti.

Odjednom maštam kako trčim tim čistim, sterilnim hodnicima i šutiram sva vrata. Odmah osećam grižu savesti. Ovo je najgori mogući trenutak da sumnjam u procene i u sebi psujem Hanu. Ona je kriva jer mi je govorila one stvari napolju. *Ne možeš biti srećna ako nekad nisi nesrećna. Ograničen izbor. Biramo između ljudi koji su izabrani za nas.*

Drago mi je što biraju umesto nas. Drago mi je što ne moram sama da biram – a još mi je draže što ne moram nikoga da teram da izabere mene. Naravno, to ne bi smetalo Hani da je onako kako je bilo u starim vremenima. Hana s oreolom zlatne kose, bistrim sivim očima, savršenim zubima i smehom koji tera sve u dometu od dva kilometra da se okrenu i smeju zajedno s njom. Čak joj i trapavost dobro stoji; tera vas da poželite da joj pomognete ili podignete knjige. Kad se spotaknem o sopstveno stopalo ili prolijem kafu po majici, drugi okreću glavu. Gotovo možete videti kako misle: *Kakva smotanuša.* A kad god sam u društvu neznanaca, u glavi mi postane nejasno, vlažno i sivo, kao ulice kad veliki nanosi snega počnu da se tope – za razliku od Hane, koja uvek zna šta da kaže.

Nijedan normalan mladić ne bi izabrao mene kad na svetu postoje devojke kao što je Hana: to je kao da se odlučite za bajati kolač kad zaista želite veliku činiju sladoleda sa šlagom, trešnjama i čokoladnim mrvicama. Zato ću biti srećna kad dobijem uredno odštampan papir sa „odobrenim prilikama“. To bar znači da ću završiti s *nekim*. Nema veze ako niko ne misli da sam lepa (mada ponekad poželim, samo na trenutak, da neko misli). Ne bi imalo veze ni da nemam jedno oko.

„Ovamo.“ Sestra se, napokon, zaustavlja ispred vrata istovetnih svim ostalim. „Možeš ostaviti odeću i stvari u predsoblju. Molim te, obuci haljinu koju smo ti obezbedili, s otvorom na leđima. Slobodno predahni, popij malo vode, meditiraj.“

Zamišljam stotine devojaka kako prekrštenih nogu sede na podu, s rukama na kolenima, poju *om* i ponovo moram da potisnem mahnit nagon za smehom.

„Međutim, budi svesna toga da će procenitelji imati manje vremena da te upoznaju ako se budeš dogu pripremala.“

Osmehne se zategnutih usana. Sve na njoj je zategnuto: njena koža, oči, laboratorijski mantil. Gleda pravo u mene, ali imam utisak da nije usredsređena, da u mislima već klopapa potpeticama natrag do čekaonice, spremna da sprovede još jednu devojku još jednim hodnikom i održi joj isti govor. Osećam se veoma usamljeno, okružena tim debelim zidovima koji prigušuju sve zvuke, odvojena od sunca, vetra i vrućine, na ovom mestu gde je sve savršeno i ne prirodno.

„Kad budeš spremna, prođi kroz plava vrata. Procenitelji će te čekati u laboratoriji.“

Pošto sestra otklopapa, ulazim u predsoblje, malo i svetlo kao i hodnik. Izgleda kao obična lekarska soba za preglede. U uglu čuči neka ogromna medicinska sprava koja povremeno pišti, sto za preglede pokriven papirnim ubrusima, miris antiseptika što štipa za oči. Skidam odeću i stresem se, ježim se zbog klima-uređaja i kostreše mi se maljice na rukama. Divno. Sad će procenitelji pomisliti da sam dlakava zver.

Slažem odeću, uključujući brus, u urednu gomilu i oblačim haljinu. Napravljena je od potpuno providne plastike i dok je obavijam oko tela pa vezujem oko struka, svesna sam da se vidi skoro sve – uključujući obris mojih gaćica.

Gotovo. Uskoro će biti gotovo.

Duboko udišem i prolazim kroz plava vrata.

U laboratoriji je još bleštavije – svetlo je ošamućujuće tako da me procenitelji prvi put vide kako škiljim, uzmičem i podižem ruku do lica. Četiri senke plutaju u kanuu preda mnom. A onda mi se oči navikavaju i vidim četvero procenitelja za dugim, niskim stolom. Soba je ogromna i potpuno prazna ako se izuzmu procenitelji i metalni hirurški sto gurnut uz jedan zid. Dvostruki redovi tavanskih svetala biju u mene i primećujem da je tavanica veoma visoka: bar deset metara. Osećam očajničku potrebu da prekrstim ruke na grudima, da se nekako pokrijem. Usta mi se suše, a um postaje vruć, prazan i beo kao svetla. Ne sećam se šta bi trebalo da radim, šta bi trebalo da kažem.

Srećom, proceniteljka prva progovara. „Imaš li formular?“ Glas joj zvuči srdačno, ali to ne smanjuje stisnutu pesnicu duboko u mom stomaku koja mi steže utrobu.

O bože, mislim. Upiškiću se. Upiškiću se ovde. Pokušavam da zamislim šta će Hana reći dok budemo hodale na popodnevnom suncu s mirisom soli i pločnika zagrejanog suncem u vazduhu. „Bože“, reći će. „Kakvo gubljenje vremena. Svi sede tamo i bulje u tebe kao četiri žabe na panju.“

„Ovaj... imam.“ Približavam se i čini mi se da je vazduh očvrsnuo, da mi se opire. Na nekoliko koraka od stola, pružam im fasciklu. Preda mnom su tri muškarca i jedna žena, ali ne mogu dugo da se usredsredim na njihove crte lica. Brzo prelećem pogledom po njima pa onda još jednom, ali vidim samo noseve, tamne oči, žmirkanje iza jednih naočara.

Moja fascikla poskakuje niz red procenitelja. Pritiskam ruke uz bokove i trudim se da izgledam opušteno.

Iza mene, platforma za posmatranje pruža se uza zid, uzdignuta oko šest metara od poda. Do nje se dolazi kroz mala crvena vrata visoko iznad redova belih sedišta u kojima bi očigledno trebalo da sede studenti, doktori, internisti i

mlađi naučnici. Ne samo da laboratorijski naučnici obavljaju proceduru, oni obavljaju i kasnije kontrole i često leče teške slučajeve drugih oboljenja.

Shvatam da naučnici sigurno sprovode lečenje ovde, baš u ovoj sobi. Mora da hirurški sto tome služi. Pesnica teskobe ponovo mi se steže u stomaku. Iz meni nepoznatog razloga, iako sam često razmišljala o tome kako je biti izlečen, nisam nikad mislila o samom tretmanu: o tvrdom metalnom stolu, svetlima koja trepću iznad mene, cevima, žicama i bolu.

„Lena Halovej?“

„Da, ja sam.“

„Dobro. Zašto nam za početak ne bi ispričala nešto o sebi?“ Procenitelj s naočarima se naginje, širi ruke i osmehuje se. Ima velike, četvrtaste bele zube koji me podsećaju na pločice u kupatilu. Zbog odraza u naočarima ne vide mu se oči i želim da ih skine. „Reci nam šta voliš da radiš. Koja su ti zanimanja, hobiji, omiljeni predmeti.“

Recitujem pripremljen govor, o fotografiji, trčanju i druženju, ali nisam usredsređena. Vidim kako klimaju glavom, kako im osmesi postaju širi dok beleže nešto pa znam da mi dobro ide, ali čak i ne čujem reči koje mi izlaze iz usta. Obuzeta sam metalnim hirurškim stolom i stalno ga kradomice pogledavam krajičkom oka, gledam kako žmirka i blista na svetlosti kao oštrica noža.

Odjednom mislim na svoju majku. Ostala je neizlečena iako su je tri puta podvrgli tretmanu. Bolest ju je savladala, izjedala joj utrobu, pretvorila joj oči u šupljine, učinila joj obraze bledim, savladala joj nogama i odvela je, korak po korak, do ivice pešćane litice i u svetao vazduh kad je skočila.

Tako bar kažu. Tad sam imala šest godina. Sećam se samo vrućeg pritiska njenih prstiju na mom licu noću i poslednjih

reči koje mi je prošaputala. *Volim te. Zapamti to. Ne mogu nam to oduzeti.*

Brzo zatvaram oči, poražena mislima o majci koja se koprcu dok je desetak naučnika u laboratorijskim mantilima posmatra i ravnodušno hvata beleške. Tri puta su je vezivali za metalni sto; tri puta ju je publika posmatrala sa platforme i beležila njene reakcije dok su joj igle a onda i laseri probijali kožu. U normalnim okolnostima pacijentima daju anesteziju i oni ne osećaju ništa za vreme tretmana, ali tetka se jednom izlanula da su treći put odbili da joj daju anesteziju, misleći da možda utiče na to kako njen mozak reaguje na lek.

„Hoćeš li malo vode?“ Prvi procenjivač – žena – pokazuje na bocu vode i čašu na stolu. Primetila je da sam se lecnula, ali u redu je. Završila sam priču o sebi i po tome kako me gledaju – zadovoljno, ponosno, kao da sam detence koje je uspelo da stavi klinove u odgovarajuće otvore – znam da sam bila dobra.

Sipam vodu i otpijam nekoliko gutljaja, zahvalna zbog predaha. Osećam kako me znoj pecka ispod pazuha, na glavi i potiljku, pa se molim bogu da to ne vide. Trudim se da gledam procenitelje, ali eto ga u mom perifernom vidu, smeška mi se: taj prokleti sto.

„U redu, Leno. Postavićemo ti nekoliko pitanja. Želimo da iskreno odgovoriš. Ne zaboravi, pokušavamo da te upoznamo kao osobu.“

Nasuprot čemu? Pitanje mi navire u glavu pre nego što stignem da ga potisnem. *Tome da me upoznate kao životinju?*

Duboko udišem, teram se da klimnem glavom i osmehnem se. „Odlično.“

„Koje su ti omiljene knjige?“

„*Ljubav, rat i uplitanje* Kristofera Malija“, odgovaram mehanički. „*Granica* Filipe Harold.“ Pokušaji da odagnam